

Јелена З. Јонић

Међународни центар за православне студије, Ниш

e-mail: jelenar@ymail.com

ЈЕВАНЂЕЉЕ ПО ЈОВАНУ У САВИНОМ ЖИТИЈУ СВЕТОГ СИМЕОНА

(Праћење адаптације јеванђељског предлошка увидом у цитатне категорије и форме)¹

Апстракт: У раду се прати линија откривања Јовановог Јеванђеља и делимично Прве Јованове саборне посланице у Савином Житију светог Симеона, те у складу са тим анализирају цитатне форме у процесу адаптације јеванђељског предлошка. Овај модел трагања за транспарентним јеванђељским цитатима и онима који су налажени откривањем дубинског слоја текста, сачињеног из асоцијација и алузија, омогућио нам је да зађемо у поетичка и естетичка тумачења житијног текста, чиме је захваћена сложеност и разноврсност употребе јеванђељских садржаја унутар структуре житија. Посебно је било важно да се у спектру јеванђељских симбола и мотива осветли пут онима чија се семантика не препознаје приликом првог читања, те да се допре до скривене пишчеве поруке унутар обиља библијских кодова и самим тим наговести многоструког испољавања Савиног богословља.

Кључне речи: Јеванђеље, житије, Јеванђеље по Јовану, цитатност, адаптација.

Праћећи линију откривања садржаја Јовановог Јеванђеља и делимично Прве Јованове саборне посланице у житијном тексту и хармонизовања таквих места са грађом житијног текста, рад се бави адаптацијом јеванђељског садржаја у житијном тексту кроз праћење начина навођења цитата и уз поштовање утврђених категорија и форми цитатности. Утврђене категорије су нам у великој мери омогућиле да се поред јасно издвојених цитата продре у слој дела који обилује асоцијацијама и алузијама на одређено место из поменутог Јеванђеља.

Унутар успостављених категорија цитатности које су, имајући у виду близину, односно удаљеност од јеванђељског предлошка, именоване као преноси, имитације и описи, утврђене су форме цитатности: дословне, неозначене, модификоване, сажете, отворене, прикривене (код којих је присутна потпуна усклађеност са предлошком и које потврђују његов вредносни свет као и истинитост ауторског исказа); идеје, фразе, поређења, алузије, адаптације (у којима се имитира предлошак, успоставља аналогија са текстуалним и запамћеним светом предлошка, ствара се утисак понављања истог модела у другачијим околностима) и сажетке, интерпретације, коментаре, критике, парафразе, реминисценције (у којима је присутна највећа слобода пишчевог интервенисања).

Свети Сава је у Житију, по речима Р. Маринковић, приказао високо моралну фигуру свога оца Немање, Св. Симеона и у ту сврху писао историју његовог моралног

¹ Рад је настао као резултат истраживања на пројекту Центра за црквене студије: Свети Сава у српској култури и духовности, који реализује Одељење за светосавске студије.

подвига. Сава нема хагиографски циљ, па стога не користи хагиографска шаблонска средства.² Колико ће се то одразити на цитатност, покушаћемо да одгонетнемо идентификацијом цитата из *Јеванђеља по Јовану* и њиховом улогом у делу.

У *Житију* одмах на почетку имамо низ поређења, цитатну форму унутар категорије имитације, где се Сава у некој врсти реторског питања пита, како би назвао Немању, да ли владарем или учитељем, и у наставку даје јасан одговор кроз набрајање Немањиних заслуга. На основу тога закључујемо да је и његова владавина и просвећивање била уз Божју помоћ. Поређење према Јн. 3, 2 (*Рави, знамо да си учитељ од Бога дошао; јер нико не може ова знамења творити која ти твориш ако није Бог с њим*) и Јн. 13, 13 (*Ви ме зовете Учитељем и Господом; и право велите, јер јесам*) бива јасно онда када зађемо у семантичко поље дела, на шта је Станчев³ указивао. Семантизам се односи на успостављање везе између Христових духовних делатности и Немањиних. Као што ћемо видети у *Житију* Стефана Првовенчаног, где такође имамо исту импликацију за Немању, да је у био *и више од учитеља* као Исус, велики учитељ, тако је и у Савином *Житију* Немања представљен као неко ко је прво на себи благоверност показао, а онда и друге научио. Сава детаљно набраја добродетељи које су у домену његове владарске и учитељске мисије, а које се дају поредити са Исусовом земаљском делатношћу:

„Према монасима гајећи велику смерност“⁴, као што је Исус према својим ученицима, апостолима био смеран и којима је био привржен (Јн. 13, 33-35)⁵, (Јн. 14, 3: *И ако отидем и припремим вам место, онет ћу доћи, и узећу вас к себи да где сам ја, будете и ви*), и у једном и у другом случају они су они који остају да даље шире праву веру према казаном у *Јеванђељу*: Јн. 17, 20-26.⁶

„Безнадежнима нада“⁷, успостављена је веза са јеванђељским причама које сведоче о исцељењу, које налазимо у: Јн. 5, 5-8, Јн. 8, 11, Јн. 9, 7. Поређења са *Јеванђељем* у претходним цитатима треба узети условно, јер сви који су били спасени од стране Христа, веровали су. Тако и у случају Немање, безнадежност се односи на немогућност надања и наде спасења без охристовљења.

„Ништима хранитељ“⁸, за ову синтагму налазимо паралелу у *Јеванђељу* за њено буквално (Јн. 6, 11: *Исус узео хробо, и заблагодариши, раздаде ученицима, а ученици онима који бејаху поседали, тако и од риба колико хтешоше*) и метафорично значење (Јн. 6, 35: *А Исус им рече: Ја сам хлеб живота: који мени долази неће огладнети, и који у мене*

2 Маринковић 1971, 6.

3 Станчев 1982, 75.

4 Свети Сава 1986, 98.

5 Дечице, још сам мало с вама; тражићете ме, и као што рекох Јудејцима да куда ја идем ви не можете доћи, то и вама сада говорим. Заповест нову дајем вам: да љубите једни друге, као што ја вас љубих, да и ви љубите једни друге. По томе ће сви познати да сте моји ученици ако будете имали љубав међу собом.

6 Не молим пак само за њих, него и за оне који због речи њихове поверују у мене. Да сви једно буду, као ти, Оче, што си у мени и ја у теби, да и они у нама једно буду да свет верује да симе ти послао. И славу коју си ми дао ја сма дао њима, да буду једно као што смо ми једно. Ја у њима и ти у мени, да буду усавршени у једно и да позна свет да си ме ти послао и да љубиш њих као што мене љубиш. Оче, хоћу да и они које си ми дао буду са мном где сам ја, да гледају славу моју коју си ми дао, јер си ме љубио пре постања света. Оче праведни, свет тебе не позна, а ја те познах, и ови познаше да си ме ти послао. И ја им објавих име твоје и објавићу: да љубав којом ме љубиш у њима буде, и ја у њима.

7 Свети Сава 1986, 98.

8 Исто.

верује неће никад ожеднети), (Јн. 6, 51: *Ја сам хлеб живи који сиће с неба; ако ко једе од овога хлеба живеће вавек; и хлеб који ћу ја дати тело је моје, које ћу ја дати за живот света*) када је реч о духовној глади оних које је смрт онемогућила да буду нахрањени. Немања попут Христа храни правом вером, *хлебом живим*.

„Слепим и хромим и немоћним и глухим и немим ваистину мати постаде“⁹, према: Јн. 5, 7-9, Јн. 9, 6-7, Јн. 9, 39-41.

„Све своје имање у зајам издаде“¹⁰, Немања иза себе оставља духовну благодат, „утврди и уразуми срца свију и научи нас како правоверни хришћани треба да држе праву веру у Бога“¹¹, да не заборављају учења правовернога закона који је он установио, попут Христа који оставља Очеве речи и славу иза себе, да се успостави духовно јединство међу људима као што постоји између Оца и Сина (Јн. 17, 8: *Јер речи које си ми дао, дао сам њима; и они примише, и познаше заиста да од тебе изиђох, и вероваше да ме ти посла*), (Јн. 17, 22: *И славу коју си ми дао ја сма дао њима, да буду једно као што смо ми једно*).

Говорећи о Немањином подвизивању како би журно последовао речима Владике, Сава употребљава сажету цитатну форму *Јеванђеља по Матеју*, која је у исто време и модификована форма *Прве Јованове посланице*, обе у категорији преноса.

„Узмите јарам мој на се, јер сам кротак и смиран срцем, и наћи ћете покој душама вашим: јарам је мој благ и бреме моје лако“¹².

Цитат у *Јовановој посланици* гласи:

Јер ово је љубав Божија да заповести његове држимо; а заповести његове нису тешке (1. Јн. 5, 3).

Оно што говори у прилог наведеном цитату као асимилацијској творевини је потпуна усклађеност са предлошком када је у питању значењски слој, затим уједначавање њихових вредносних светова, као и потврђивање истинитости ауторског исказа.

Следећи цитат који издвајамо најављен је као такав уз јасно назначивање да је реч о позајмици из *Светог писма*:

„Јер каже Писмо: ’Љубав Божја привезана је у вернима“¹³.

Ако цитат упоредимо са оним из *Прве Јованове посланице*:

Бога нико никада није видео: ако љубимо једни друге, Бог у нама пребива, и љубав је његова савршена у нама (1. Јн. 4, 12), видећемо да је реч, такође, о цитатној категорији преноса, модификованој форми цитата са јасном асимилацијском усклађеношћу у односу на предложак у *Првој Јовановој посланици*.

Сава, говорећи о томе како Владика није презрео мољења Немањина којим је уздисао из дубине срца, зато што „хоће да се сви спасу“¹⁴, даје дословну верзију цитата, иако није наглашено да је реч о цитату, а свакако га препознајемо у *Првој посланици светог апостола Павла Тимотеју* (1 Тим. 2, 4). Ако, пак, потражимо аналогију у *Јеванђељу по Јовану*, препознајемо неозначени цитат¹⁵, а налазимо га у следећем стиху *Јеванђеља*:

Јер не посла Бог Сина својега на свет да суди свету, него да се свет спасе кроз њега (Јн. 3, 17).

9 Свети Сава 1986, 98.

10 Исто.

11 Исто, 97.

12 Свети Сава 1986, 99.

13 Исто.

14 Исто, 100.

15 Неозначен цитат је она врста асимилацијског цитата који у потпуности кореспондира са предлошком када је реч о семантичком аспекту и који, као у наведеном случају, често има и идентично формално графичко одређење као и предложак.

Сава у контексту Христовог уселења у Немањин ум користи израз „када је дошло време“¹⁶, који у потпуности кореспондира са Христовим: *Оче, дошао је час* (Јн. 17, 1). Овде је такође реч о цитату који није означен као такав било каквом врстом позивања на изворник, те ћемо га стога обележити као неозначени цитат, којим се, без обзира на неозначавање, јасно позива на јеванђељски стих, са којом се подудара на семантичком плану.

У делу када Сава говори о томе како су многи иноплеменици устали на Немању и како је он, уздајући се у име Господње, одолео њима, проналазимо алузију на Христов однос са фарисејима којима одолева уздајући се у оног који га посла. У оба случаја и Христос и Немања бране се од грехољубља познањем Истине и Истинитог.

„А многи иноплеменици устадоше на ме и опколише ме као пчеле сат, но именом Господњим противљах им се и одолех њима“.¹⁷

Тада тражаху да га ухвате, и нико не метну на њега руку, јер још не беше дошао час његов (Јн. 7, 30).

А неки од њих хтедоше да га ухвате; али нико не метну руку на њега (Јн. 7, 44).

А сада тражите да убијете мене, човека који сам вам казао истину, коју чух од Бога (Јн. 8, 40).

Немања говори чедима својим како ће, држећи се правовернога закона који је он установио, имати Бога као помоћника, Богородицу и његову, *иако грешну*, молитву, јер је живот наш сујетан, пролазан као „дим, пара, земља, прах, за мало се јавља, а убрзо нестаје“.¹⁸

У *Јеванђељу по Јовану* читамо о томе шта ће се десити онима који не остану у Христу:

Ко у мени не остане, избациће се напоље као лоза, и осушиће се, и скупиће је, и у огањ бацити, и спалити (Јн. 15, 6).

Овде је значајно уочити цитатну категорију имитације и описа, и то форму идеје када је реч о имитацији и форму критике, када је реч о описима, поводом истог цитата. Дакле, присутна је идеја таштине и критички осврт на земаљски живот без вере у Богочовека, без органског јединства са Њим. Тада се дешава управо оно о чему говори Сава позивајући се на *Свето писмо* и, између осталог, на *Јованово Јеванђеље*, поводом чега преподобни Јустин Поповић казује: „Људско биће постепено вене, пресахњују његове силе, ма како изгледале велике и неисцрпне, док најзад сасвим не пресахну, не изумру“.¹⁹

Када Сава говори о Немањином захтеву чедима да га пусте да иде да би видео утехе Израилеве, након што их је поучио, истиче моменат њихове туге и неутешности:

„Не остављај нас сироте, господине, јер ти нас освети и ти нас научи и ти нас просвети, пастиру добри“²⁰, који полажеш душу своју за овце, јер никада у твоје дане вук

16 Свети Сава 1986, 100.

17 Исто.

18 Исто, 101.

19 Поповић 2001, 173.

20 Д. Крстић у контексту омиљене јовановске слике Христа као Доброг Пастира говори првенствено о јовановској слици Немање као доброг пастира, а онда и његовог наследника Стефана Првовенчаног (Крстић 2011, 189, 194).

Д. Бојовић у раду „О једној необичној симбиози јеванђељских прича у Савином *Житију Светога Симеона* и трагом њихових паралела“ правећи паралелу између Савиног *Житија* и јеванђељских прича, уочава да се Сава на два места позива на причу о добром пастиру (Јн. 10). Први пут у вапају народа упућеном Стефану Немањи да их не напушта, други пут у завршници Немањине беседе коју је изговорио приликом абдикације (Бојовић 2019, 25).

не уграби овцу од Богом преданогa ти стада пастве“.²¹

У *Јеванђељу по Јовану* налазимо сличан стих о жалости и радости ученика.

Заиста, заиста вам кажем да ћете ви заплакати и заридати, а свет ће се радовати, и ви ћете жалосни бити, али ће се ваша жалост окренути на радост (Јн. 16, 20).

Овде је реч о форми поређења унутар категорије имитације где је веза успостављена између Немањиног народа и ученика, апостола Христових, иако су тачке гледишта измењене, код Саве је туга исказана из перспективе ученика који страхују за оно што ће бити након Немањиног одласка, а у *Јеванђељу* налазимо предсказивање Христово о ономе што ће бити, али и утешно обраћање услед свезнања о будућим догађањима.

Поред установљене цитатне категорије имитације и форме поређења, препознајемо и модификовану форму цитата унутар категорије преноса. Подсетићемо се још једном, горе је било: „...који полагаеш душу своју за овце“, а у *Јеванђељу*:

...живот свој полажем за овце (Јн. 10, 15).

У последњем делу издвојеног пасажa из Савиног житија који ћемо поновити ради лакшег утврђивања веза у односу на јеванђељски модел, примећујемо форму алузије, где се у Немањиној владавини, током које је духовно високо узрастао, издваја оно најважније, духовно вођство и брига за паству коју је сачувао од погибли и тиме алузивно упућује на Христа који је у име очево сачувао свет од погибли.

„...јер никада у твоје дане вук не уграби овцу од Богом преданогa ти стада пастве.“

Док бејаш са њима у свету, ја их чувах у име твоје; оне које си ми дао сачувах; и нико од њих не погибе... (Јн. 17, 12).

Сава нам кроз Немањину беседу синовима, којом их позива да поштују Господа, успоставивши везу са *Јеванђељем*, казује о вери као путу до божанске љубави и вечног живота у заједништву.

„Поштујте Господа од својих праведних трудова и дајте му првине од својих плодова праведних, да би се испуниле житнице ваше мноштвом пшенице, а пивнице ваше да би вино точиле“.²²

У оквиру овог пасуса препознајемо идеју, цитатну форму унутар категорије имитације којом се имитира предложак понављањем јеванђељског модела у другачијем руху. Погледајмо јеванђељски цитат у склопу *Опроштајне беседе*²³:

Ако заповести моје одржите, остаћете у љубави мојој, као што сам ја одржао заповести Оца мојега и остајем у љубави његовој (Јн. 15, 10).

Шеснаести стих из *Јеванђеља* биће још сроднији овој Савиној идеји којом жели да нас подсети на истину о којој казује Преподобни Јустин Ћелијски да *оплођен божанским силама кроз свете врлине човек заиста и рађа многи род*.²⁴

...ја вас изабрах и поставих вас да ви идете и род донесите; и род ваш да остане, да што год заштитете од Оца у име моје да вам да (Јн. 15, 16).

У раду „Српски владар као *Пастир добри*“, Бојовић говорећи о Савином *Житију Светог Симеона* приказује Стефана Немању као типичан пример доброг пастира пратећи причу о *блудном сину* коју прате мотиви *одбеглог јагњета* и *доброг пастира* (Бојовић 2021, 32, 33, 34).

21 Свети Сава 1986, 101.

22 Исто, 103.

23 Д. Крстић, говорећи о Опроштајном говору као књижевном топосу, бави се подробном анализом Немањиног опроштајног говора приликом напуштања престола који је по њему Сава формулисао наративно и теолошки по угледу на Опроштајни говор Христа апостолима у *Јеванђељу по Јовану* (Крстић 2011, 185-195).

24 Поповић 2001, 178.

У следећем цитату који је и јасно означен као цитат, Сава каже, преносећи Немањине речи упућене синовима:

„Јер ја вам дајем ову заповед: да љубите брата брата; не имајући међу собом никакве злобе“.²⁵

Самим тим што имамо вантекстуални знак који нам казује да је реч о заповеди, дакле о ономе што долази из *Библије*, крећемо се у цитатној категорији преноса. Када је реч о цитатној форми, у примеру *да љубите брата брата*, налазимо модификовани цитат јеванђељског цитата у *Првој саборној посланици Св. апостола Јована Богослова*

У наставку казивања у реченици *Не имајући међу собом никакве злобе* налазимо фразу чија полисемантичност надилази конкретна цитатна решења, али се ипак наметнуло оно које се природно надовезује на већ препознат цитат *Јованове посланице*:

Модификован цитат према: *И ову заповест имамо од њега: Који љуби Бога, да љуби и брата својега* (1. Јн. 4, 21).

Фраза је сачињена према: *Ако ко рече: Љубим Бога, а мрзи брата својега, лажа је; јер који не љуби брата својега којега види, како може љубити Бога, којега није видео?* (1. Јн. 4, 20).

Након још неколико реченица у којима Немања мудрослови поучавајући синове, следи наставак цитата:

„Јер ко не љуби брата својега, Бога не љуби. Бог је љубав. Зато ко љуби Бога, нека љуби и брата свога“.²⁶

У овом цитату је реч о сажетку у цитатној категорији описа. Наиме, сажимају се цитати из *Јованове посланице* (1. Јн. 4, 20: *Ако ко рече: Љубим Бога, а мрзи брата својега, лажа је; јер који не љуби брата својега којега види, како може љубити Бога којега није видео?*) и (1. Јн. 4, 8: *Који не љуби не познаде Бога; јер Бог је љубав*) у ефектном апострофирању главне теме у реченици: Бог је љубав.²⁷

Приликом Немањиног поновног обраћања властели, бољарима и уопште своме стаду духовном након беседе коју упућује синовима, Сава исписује следећи цитат, метнувши га на уста Немањина:

„...сачувах вас неповређене, као добар пастир душу своју полажући за вас“.²⁸

Цитат је карактеристичан пример минималног интервенисања на пољу модификованог цитата у категорији преноса.

Ја сам пастир добри. Пастир добри живот свој полаже за овце (Јн. 10, 11).

У Савином *Житију* налазимо понављање извесних цитатних форми. Сава још једном употребљава модификовану форму *Прве Јованове посланице* о којој је било речи (1. Јн. 5, 3), као и формулацију поређења: „Ништима хранитељ“, за коју у *Јеванђељу* налазимо паралелу за њено буквално значење у причи о храњењу пет хиљада гладних која је знамење (Јн. 6, 5-14) и метафорично значење (Јн. 6, 35: *Ја сам хлеб живота: који мени долази неће огладнети, и који у мене верује неће никад ожеднети*), (Јн. 6, 51: *Ја сам хлеб живи који сиће с неба; ако ко једе од овога хлеба живеће вавек; и хлеб који ћу ја дати тело је моје, које ћу ја дати за живот света*), како би снагу свог духовног подвига пренео на све који су били око њега.

25 Свети Сава 1986, 103.

26 Исто

27 Ако пробамо да разумемо правовременост употребе горе наведених пасажа Савиног *Житија* у контексту историјских прилика, запажамо да све ове Немањине беседе завађеним синовима у којима им се дају савети о слози, заједничке поуке, благослови и мудри савети о међусобној љубави, по речима Павла Поповића имају тенденцију проповедања мира у земљи (Поповић 1934, 40).

28 Свети Сава 1986, 103.

Када је господин Симеон већ умножио стадо Христово монашкога чина и пожелео узићи на виши духовни степен, Сава извештава како се угледао на *Свето писмо*: ... „видевши како *Свето писмо* каже: ’Уклоните се од места својих и рођења свога, јер ниједан пророк није примљен у својем отачаству’“.²⁹

У *Јеванђељу по Јовану* налазимо следећи пример:

Јер сам Исус посведочи да пророк у својој постојбини нема части (Јн. 4, 44).

У Савиној верзији цитата направљена је минимална модификација, где је синтаксички склоп остао скоро нетакнут, и где је, такође, реч о формално издвојеном цитату коришћењем устаљеног вантекстуалног знака: *Како Свето писмо каже*. Уз то, присутна је и употреба наводника који су у савременој верзији *Житија* транспарентна слика о цитатности, а који су употребљени са сигурношћу тек након што су други показатељи у старијим верзијама житија упућивали на преузети део текста. Што се тиче семантичког поља имамо потпуну усклађеност са предлошком у потреби Саве да истакне господина Симеона као духовно веома узраслог који се само физички измешта из своје постојбине, попут Христа који се као невидљив удаљио из своје постојбине.

Сава пореди господина Симеона, у тренутку када је зажелело отићи у Свету Гору, са добрим пастиром³⁰ из *Јеванђеља по Јовану*, који је попут пастира који изводи своје овце, потражио своје одбегло јагње како би га принео Оцу своме. Као што је добри пастир у *Јеванђељу* истерао овце своје и ишао пред њима, и овце ишле за њим, јер познају глас његов, тако је и Симеон желео да своје одбегло јагње узме на раме и принесе вољи својој.

„Симеон зажеле ићи у Свету Гору, да као пастир добри потражи одбегло јагње, и да га узевши на раме принесе ка Оцу своме и ка својој вољи, и да од Бога добије награду ради устрањења од својих, да испуни другу жељу срца свога и да нађе љубљено и заблудело јагње своје“.³¹

И када своје овце истера, иде пред њима, и овце иду за њим, јер познају глас његов (Јн. 10, 4).

У наведеним примерима препознајемо категорију имитације и форму поређења, где Сава сачињава аналогију са запамћеним светом предлошка и понавља исти модел у другачијим околностима, остављајући поруку да се човек и људски род могу познати само Богом.

Сава даље наставља са Симеоновом молитвом у којој Симеон моли Оца да се сви спасу и да нико не погине:

„Цару славе, једини бесмртни, Оче неба и крепости, и који промислом своје доброте нећеш да погине ниједан човек, него да се сви спасу“.³²

У *Јеванђељу по Јовану* налазимо следећи цитат:

И ја им дајем живот вечни, и никад неће изгинути, и нико их неће отети из руке моје (Јн. 10, 28).

Овде препознајемо прикривену форму цитата у оквиру цитатне категорије преноса, где је цитат утиснут у ауторов текст без изолације, без било каквог наговештаја да је реч о позивању на предлошак. Самим тим што се цитат налази у склопу молитве,

29 Свети Сава 1986, 105.

30 Д. Бојовић два одласка из Савиног *Житија* илуструје јеванђељским причама. Први одлазак се односи на Растков одлазак у Свету Гору и илустрован је јеванђељском причом о блудном сину (Лк. 15, 11-32), док је други илустрован јеванђељском причом о изгубљеној овци (Лк. 15, 3-7) и добром пастиру (Јн 10). Он закључује да се том приликом на стваралачки, мајсторски начин сусрећу три јеванђељске приче: о блудном сину, изгубљеној овци и добром пастиру (Бојовић 2019, 25).

31 Свети Сава 1986, 107.

32 Исто.

наводи нас да верујемо да је коришћен као традиционални израз у богослужбене сврхе. Порука издвојених места је јасна и казује нам да никаква смрт нема власти над Богочовеком и да су људи, верујући у њега сачували сву своју снагу и пренели је у бесмртност и вечност.³³

Симеон се обраћа Сави, који је утеха његове старости, у тренутку када осећа слабост и потребу да на њега пренесе праведне законе очувања својих путева, упућујући му премудре речи:

„...приклони ухо своје ка мојим речима и нека не пресакну источници живота твога, сачувај их у своме срцу“³⁴

У делу реченице који говори о *источницима живота* и Сави као будућем носиоцу таквог живота препознајемо категорију имитације и форму алузије на јеванђељске речи о животу који доноси светлост људима.

У њему беше живот, и живот беше светлост људима (Јн. 1, 4).

Алузија бива јасна када знамо да јеванђелиста назива Господа животом, како због тога што Он све одржава у животу, тако и због тога што духовном светлошћу даје духовни живот, попут њих двојице који „право ходе“, чувајући духовни живот у своме отацству. Симеон сада преноси снагом својих речи ову важну улогу на сина, у тренутку када приспева време њиховог растанка.

Симеон све ближе покоју³⁵, благосиљајући наследство своје, по трећи пут изговара:

„А пређашњу заповед дајем им: Имајте љубав међу собом!“³⁶

У наведеном цитату имамо јасну форму сажетог цитата у односу на стих 12 из *Јеванђеља по Јовану*:

Ово је заповест моја: да љубите једни друге као што ја вас љубим (Јн. 15, 12).

Указивањем Симеона на заповест, имамо вантекстуални знак који нам јасно говори да је реч о цитату. С друге стране, заповест је сама љубав коју и Христос и Симеон, својим тренутним удаљавањем не умањују, напротив, указују на њено савршенство апострофирањем пређашњих речи.

Горе анализирани цитатне форме Савиног *Житија светог Симеона* јављају се у све три категорије. Највише је цитата у категорији имитације (26), затим у категорији преноса (9) и најмање је идентификованих цитата у категорији описа (3).

Цитатне форме идентификоване у категорији имитације су: поређење (17), алузија (5), идеја (3) и фраза (1).

Цитатне форме пронађене у категорији преноса су: моификовани (5), неозначени (2), прикривени (1) и сажети (1).

У категорији описа пронашли смо примере за сажетак (2) и критику (1).

Сава се, користећи цитате из цитатне категорије преноса, често користи вантекстуалним знацима (*Јер каже Писмо, како Свето писмо каже, дајем вам ову заповед*) који указују на предлогак, у нашем случају јеванђељски; уколико то није случај, као на пример са неозначеним и прикривеним цитатима, код њих, иако нема

33 Д. Бојовић говорећи о мотиву лаког тркача у српској хагиографској књижевности сматра да је основна мисао молитве мисао о спасењу које се остварује само трком и победом вере у тој трци (Види: Бојовић 2019, 144).

34 Свети Сава 1986, 110.

35 Сави је било главно да опише све оно што је везано за смрт и саму смрт Симеона Немање достојну великосхимника, док о световним делима његовим говори тек као о припреми за монашки живот (Радојичић 1963, 66).

36 Свети Сава 1986, 113.

вантекстуалних знака који упућују на предлошак, постоји чврста семантичка веза са цитираним местом у предлошку, што нам је знатно олакшало препознавање цитата и сврставање у ову категорију цитатности.

Поређење, најфреквентнија цитатна форма у *Житију*, резултат је различитих техника цитирања. Поред идентификованих примера његове појединачне употребе, налазимо га у техници низања поређења, и у комбинацији са другим цитатним формама, како унутар категорије имитације, тако и у комбинацији са формама других категорија. Тако ћемо унутар једног пасуса житијног текста идентификовати поређење, алузију, модификацију, што говори у прилог разноликости употребе цитатних перспектива и флексибилности при избору и променама начина цитирања, а самим тим и о значају и богатству семантичког поља деловања новопроизведеног текста према јеванђељском предлошку.

Коришћење ефектних поређења, алузија и идеја у цитатној категорији имитације, те проналажење садржинске и вредносне поруке унутар сродних цитата говори о Савиној склоности ка слободном поетском интервенисању као последици поетске структуре његовог житија са наглашеним идеолошким моментом и извесним метафизичким историзмом о чему је говорио Димитрије Богдановић.³⁷ Сава је на тај начин, иако се налазио у пољу подражавања када је реч о имитацији као цитатној категорији, истичући аксиолошки аспект одабраних цитата, показао њихову функционалност у идеолошком смислу³⁸ проналазећи њихову садржинску и вредносну поруку, а тиме је увеликом превазишао имитативни и подражавалачки принцип. У томе нас утврђује и сазнање да је Свети Сава имао тенденцију и ка тумачењу цитата, о чему сведочи идентификовање фразе и критике, где долази до изражаја изнијансираност његове теолошке мисли.

Утврђујући стање цитатности³⁹ у Савином *Житију*, упркос констатацији с почетка да не користи хагиографска шаблонска средства која се односе на устаљен теолошки увод где се говори о рођењу и младости, те на изостајање чуда за живота и после смрти, на трагу смо да навестимо многоструку испољавања његовог богословља које ће се, узевши у обзир његово опсежно стваралаштво, издвојити као аутентично и назвати православно светосавско богословље.⁴⁰

37 Види предговор Д. Богдановића у: Свети Сава 1986, 21.

38 Сава по речима Маринковићеве није имао потребу да решава проблем спајања савремене историје и идеализације (Маринковић 1971, 6), те је управо присуство и сврсисходност јеванђељских цитата у *Житију* доказ о постигнутом идеалу за којим се од антике тежило.

39 Значајан допринос у идентификовању библијских цитата укључујући и цитате из *Јеванђеља по Јовану* налазимо у цитатном регистру новог издања *Житија Светог Симеона*, Светог Саве које је приредила Маја Анђелковић (Свети Сава 2022).

40 Говорећи о богословљу Светога Саве, Атанасије Јевтић говори о „православној светосавској филозофији живота“ позивајући се на Јустина Поповића (Види: Јевтић 1991, 32).

Иначе термин *Светосавље* први пут се представља као систем, једна потпуна и заокружена филозофија живота по речима епископа Николаја у предговору књизи „Светосавље као филозофија живота“, Јустина Поповића (Поповић 1993, 3).

Литература

Извори

Нови Завет, Нови Завет господа нашега Исуса Христа (1974): Превео Вук Стефановић Караџић, *Сабрана дела Вука Караџића*. Књига десета, издање о стогодишњици смрти Вука Стефановића Караџића 1864-1964, Београд.

Свето писмо. *Свето писмо Старога и Новог завета: Библија* (2014): Београд: Свети архијерејски Синод Српске православне цркве, Штампарија Српске православне цркве.

Свети Сава (1986): „Житије светог Симеона Немање“. *Сабрани списи*. Стара српска књижевност, књига друга, приредио Димитрије Богдановић, Београд: Просвета: Српска књижевна задруга, стр. 97-119.

Цитирана литература

Бојовић, Драгиша (2019): *Српска књижевност и Свето предање*. Београд: ЗУНС.

Бојовић, Драгиша (2021): „Српски владар као пастир добри“. *Између Подунавља и Средоземља*. Тематски зборник. Ниш: Центар за црквене студије. 29-46.

Јевтић, Атанасије (1991): *Богословље светог Саве*. Врњачка Бања: Братство Св. Симеона Мироточивог, 158-167.

Крстић, Дарко (2011): „Библијски топос опроштајног говора у Савином Житију Светог Симеона Немање“, Стефан Немања и Топлица (Тематски зборник радова). Уредник: Драгиша Бојовић. Ниш: Центар за црквене студије, 185-195.

Маринковић, Радмила (1971): „О српској средњовековној биографској књижевности и о месту Г. Цамблака у њој“, *Књижевност и језик* 18, бр. 3-4. 1-17.

Поповић, Јустин (Архимандрит др Јустин Поповић) (1993): *Светосавље као филозофија живота*. Фототипско издање, Ваљево: Манастир Ћелије.

Поповић, Јустин (Преподобни Јустин Ћелијски) (2001): *Тумачење светог Еванђеља по Јовану, Тумачење посланица Св. Јована Богослова*. Београд: наследници оца Јустина, Ваљево: Манастир Ћелије.

Поповић, Павле (1934): „О књижевном делу светог Саве“ (чланак). *Братство*, XXVIII, књига 45, Београд: Друштво „Свети Сава“. 36-44.

Радојичић, Сп. Ђорђе (1963): *Творци и дела старе српске књижевности*. Титоград: Графички завод.

Свети Сава (2022): *Житије светог Симеона*. Приређивање, превод са српскословенског и коментари Маја Анђелковић = *Żywot Świętego Symeona / Święty Sawa*; Redakcja, przekład ze słowiańskoserbskiego i komentarze Maја Andelković ; [уредници Маја Анђелковић, Тихон Ракићевић; превод са српскословенског на српски Маја Анђелковић; превод са српског на пољски Александар Наумов]. - 2., измењено и допуњено изд, Студеница: Манастир Студеница.

Станчев, Красимир (1982): *Поетика на старобългарската литература*. Основни принципи и проблеми, Софија: Наука и изкуство.

Jelena Z. Jonić

**THE GOSPEL OF JOHN IN SAVA'S HAGIOGRAPHY OF SAINT SIMEON
(Monitoring the adaptation of the Gospel template with an insight
into the citation categories and forms)**

The paper follows the line of discovery The *Gospel of John* and partly The First Epistle of John in Sava's hagiography of Saint Simeon, and accordingly analyzes the quotation forms in the process of adaptation of the Gospel template. This model of searching for obvious evangelistic quotations as well as for those found in the unexposed, arcane layers of the text, rich in associations and allusions, contributes to the poetic and aesthetic analysis of the Serbian hagiographies. This analysis proves the complex and versatile use of the evangelistic content in hagiography and explains particularly selected segments that convey important messages. A special attention is paid to those evangelistic symbols and motives whose semantics cannot be revealed during the first reading of the text, with the purpose of comprehending a writer's message within a multitude of biblical codes and thereby hint at the multiplicity of manifestations of Sava's theology.